

РЕЦЕНЗИЯ

От: *проф. дсн Анна Иванова Мантарова*

Институт по философия и социология при БАН

Специалност Социология

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност *Социология* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 505/26.02.2024 на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Боряна Иванова Райнова*

Тема на дисертационния труд: *„Рискове пред миграцията на непридружени деца – бежанци в България“*

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра Икономическа социология, Общикономически факултет на УНСС по научна специалност Социология* съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 1226/24.04.2018г. Обучението е осъществено в *задочна* форма през периода 2018-2023г.

- *Кратка биографична справка*

Боряна Райнова има бакалавърска степен по Етнология и българска филология от ПУ „П. Хилендарски“. Магистратура по Международни отношения и дипломация е завършила в Икономически университет – Прага. По време на обучението си и в двата университета е осъществявала мобилност по линия на програма Еразъм съответно в университети в Италия и Полша. В периода 2018 - 2023 год. е докторант в УНСС. В периода на докторантурата е осъществила краткосрочна мобилност в Румъния и Гърция. Владее във висока степен руски, английски, италиански и чешки езици.

- *Заемани академични и други длъжности до момента*

През продължителен период от време трудовият път на Боряна Райнова преминава в институции и организации, пряко свързани с миграция и мигранти, което безспорно е допринесло за придобиването на обширна информация за нормативната база, националните и наднационални политики и практическата им реализация. Обогатило я е с много лични впечатления – нещо изключително полезно за научната ѝ работа. В тази област е работила като социален работник към Международната организация по миграция (2019-2021), към Лумос България (2018-2019) и Лекари на света (2017).

Продължителен период от време е координатор на дейности за сътрудничество с академичната общност в Български съвет за бежанци и мигранти.

Освен това тя е била Инспектор „Международна дейност“ в Стопански факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“.

Б. Райнова е работила и в други организации - като специалист продажби и обслужване на клиенти от Великобритания/Ирландия (Interhome 2015-2016), анализатор в Euromonitor International (2015), координатор в International SOS (2014-2015).

- *Кратка информация за изпълнението на индивидуалния план*

Боряна Райнова е изпълнила изцяло индивидуалния си план на докторант.

Бих искала да добавя, че лично познавам Боряна Райнова от 2017г., тъй като тя сътрудничеса в работата по проект за бежанския поток, финансиран от ФНИ и провеждаше интервюта в Харманли. От съвместната ни работа имам много добри впечатления за нея - не само като отговорен и изпълнителен сътрудник, но и като инициативен, мислещ човек, с потенциал за самостоятелна изследователска работа.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

- Представеният дисертационен труд, озаглавен „Рискове пред миграцията на непридружени деца – бежанци в България“ е с обем от 165 страници. Той е структуриран в Увод, 3 глави с изводи в края на всяка, Заключение и препоръки, Публикации по темата на дисертацията, Декларация за авторство, Използвана литература, съдържаща 146 заглавия, представени в систематизиран вид – публикации на кирилица, публикации на латиница, нормативни документи, публикации в електронни сайтове, 3 Приложения –

Въпросник за непридружени деца, търсеци международна закрила, въпросник за дълбочинно интервю с експерти, Въпросник за ЕСИ на тема „Отношение към проблемите и рисковете на непридружени деца, търсеци и получили международна закрила в България“.

В увода са експлицирани актуалността и значимостта на избраната тема, предметът и обектът на изследването, формулирана е целта, която е декомпозирана в определен кръг задачи, представени са използваните научни методи, които са в пълно съответствие с цялостната постановка на дисертацията и включват и собствено емпирично изследване. Структурата на дисертационния труд е балансирана, адекватно следваща логиката на поставените цели и задачи.

Концептуалната рамка на изследването е с два фокуса – миграция и рискове, с конкретизация рискове за непридружавани деца-бежанци. Конструирания теоретична рамка е необходимата база за разгръщане на конкретния анализ – и на нормативната база и реалните практики, и на събраната от авторката емпирична информация. Последната е визуализирана в таблици.

- *Оценка за: актуалност на темата; целта; задачите; обекта; предмета; основната теза на дисертационния труд*

Темата на дисертационния труд е изключително актуална и значима по много причини. Свидетели сме вече повече от десетилетие на многохилядни потоци мигранти/бежанци от Близкия и Среден Изток и Африка към Европа. Няма основания да се смята, че в обозримо бъдеще тези потоци ще намалют. Не малка част от мигрантите са малолетни и непълнолетни и те, в още по-голяма степен от възрастните, са силно уязвими. Бих акцентирала на два

аспекта на проблема, които подсилват актуалността и значимостта на темата – от хуманна гледна точка с оглед предоставяне на закрилата и подкрепата, от която реално се нуждаят тези деца и втори – с оглед на създаване предпоставки (вкл. психологически) за интеграцията им в приемащите общества. В този смисъл темата на дисертационния труд е значима не само за България, но, въпреки социалноикономическите, организационни и културни специфики, и в по-широк план, и за други приемащи общества.

Целта, „да се концептуализира миграцията на непридружени деца – бежанци в социологически аспект и да се разкрият рисковете за тях в миграционния процес и в приемащото общество“, има и теоретично, и приложно измерение. Тя е сведена адекватно и изчерпателно до пет задачи, които да доведат до реализацията ѝ. При това сред задачите е включено и формулирането на препоръки, което е особено необходимо и полезно за социалната практика.

Обект на изследване в дисертационния труд са непридружени деца – бежанци в България от Афганистан, Ирак и Сирия.

Предметът са възможните **рискове** за непридружените деца-бежанци от Афганистан, Ирак и Сирия при миграцията им в България.

Тезата на авторката е: *за непридружените деца миграцията е принудителна, те приемат възможните рискове на всяка цена, за да достигнат крайната дестинация, а последиците са непредвидими както за тях, така и за приемащото общество.*

Формулирани са и хипотези, визиращи различните аспекти на тезата, чрез които тя да се верифицира.

Със съдържанието си уводът задава параметрите, очертаващи ясна и логически последователна структура на цялостното изложение.

- *Използвана научна литература (оценка на осведомеността на дисертанта по проблематиката, разглеждана в дисертационния труд).*

За разработването на труда е използван значителен обем научна литература. Предвид особено интензивните миграционни процеси още от втората половина на миналия век, миграцията е обект на безброй научни изследвания. В условията на силен миграционен натиск и на породените от него следствия, през последните две десетилетия по темата за миграцията, вкл. и за принудителната миграция се работи твърде интензивно. Всичко това прави особено трудно обхващането дори на публикациите и емпиричните изследвания в страната. Следва да се каже, че в подготовката на дисертацията е ползван широк спектър от публикации – и научни разработки, и нормативни документи, като е показана доста добра осведоменост. Голям плюс за работата е фактът, че авторката дълго време е работила в центрове за настаняване на деца, търсещи международна закрила и има много богати лични впечатления и от децата, и от нормативната регламентация, и от организацията на работата. Също така следва да се каже, че авторката е редактирала голяма част от бюлетините „Бежанците: днес и утре“, което ѝ е дало възможност да се запознае с многобройни и многообразни материали по темата.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Методологическата основа на анализа са теории за миграцията (не само социологически) и теории за рисковете – една относително нова и бурно развиваща се проблематика. В определена степен работата има интердисциплинарен характер, доколкото инкорпорира и икономически теории, и знание от областта на психологията, демографията и др. области на научното познание. Авторката показва адекватна осведоменост и умение за използване на вече създаденото научно знание за разработване на конкретен изследователски проблем.

За набиране на емпирична информация е ползван широк спектър от методи – включено наблюдение, проучване на документи, дълбочинни и интервюта, анкета и умело е разработен съответният инструмент. Всеки от тях е приложен по подходящ начин и по отношение на респонденти/източници на информация, където би бил най-продуктивен.

В работата си дисертантката е постигнала редица положителни *резултати* - както чисто научни, така и научно-приложни. Неоспорима стойност има аналитичният обзор на теориите за миграцията, при това селектиран от гледна точка на конкретния изследователски проблем. Систематизираното представяне на социологическите теории за риска също има потенциал да бъде основа и на бъдещи изследвания.

Особено бих искала да подчертая научно-приложните резултати, които са от огромно значение за практиката. На основата на анализ на събраната многообразна емпирична информация са изведени реалните проблеми и детерминиращите ги причини и условия. Това е послужило като отправна точка за формулиране на

широк набор от препоръки за промени, отнасящи се до нормативната база, организацията, ресурсното осигуряване и пр., така че да се оптимизира работата по осигуряване на закрила на непридружените деца-бежанци.

Заложената цел и задачи на дисертационния труд са напълно изпълнени. Особено впечатлява 2 глава, където систематизирано и много детайлно са разгледани нормативната база, институционалната структура, прилаганите практики. Трета глава, представляваща изложение и анализ на емпиричната информация също е разработена много добре, тя е съдържателно много богата и добре систематизирана. Дизайнът и реализацията на ЕСИ следват високи изследователски стандарти и са базирани на адекватен теоретичен модел с ясно очертани параметри и цели, изведени от вече конструираната концептуална рамка.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

- *Акцентираща се върху основните научни и/или научно-приложни приноси в дисертационния труд.*

Оригинално и определен принос е самото насочване към дадения аспект на темата за миграцията - фокусирането върху непридружаваните деца-бежанци. Боряна Райнова навлиза в едно подценявано и дори пренебрегвано изследователско поле, като по този начин тя дава своя принос за разширяване и обогатяване на теоретичното познание в тази област чрез конкретизация по отношение на една специфична група.

Като принос може да се определи и идентифицирането и стройното систематизиране на рисковете, пред които са изправени непридружаваните деца-бежанци.

Много съществени са приносите с научно-приложен характер. На основата на детайлно познаване и анализ на практиките по закрила в Регистрационно-приемателните центрове, а също и на емпирична информация от собствено авторово изследване, са идентифицирани проблемните „звена“ и са формулирани конкретни препоръки, чиято реализация би оптимизирала процеса на осъществяването на закрила и биха се редуцирали рисковете за децата.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

- *Посочват се публикациите*

1. *Райнова Б.* (2021) *Подходът към миграцията: в търсене на баланс между сигурността и човешките права.* В: Мантарова А. и к-в Миграции, девиации, рискове. София, изд. Snowmod, 1 гл.3., с. 56-68.
2. *Raynova. B* (2019) *The Challenging Inclusion of Refugee Children in Bulgarian Educational System”, Sustainable Development Goals 2030: Challenges for South and Eastern European Countries and Black Sea region, Proceedings of the 15th International Conference of ASECU, pp. 498 – 50.*
3. *Райнова, Б.* (2018) *Изгубеното поколение на Сирия – рискове и последици за България.* В: Мантарова А. (съст. и ред.) *Принудителна миграция: регионално и национално измерение на глобални проблем.* София, Авангард Прима. с. 141 – 153.

4. Райнова, Б (2018) Деца, търсеци международна закрила в Харманли, предизвикателства и възможни решения. В: Съвременно общество предизвикателства и социология. Издателство УНСС, София, с. 233 – 241.
- *Дава се оценка на степента на разпространение на получените резултати в научната литература.*

Що се отнася до публикациите на Б. Райнова, следва да се каже, че те са в колективни издания, наред с публикации от авторитетни и утвърдени учени, което само по себе си е висок атестат за качеството им и същевременно допринася за тяхното разпространение.

Авторката има повече от 10 участия в научни конференции с доклади и презентации в полето на дисертационната тема. Всичко това показва, че резултатите от изследователската ѝ работа имат видимост в научните среди, включително и международна.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Бих искала да изкажа удовлетворението си, че отправените от мене бележки към дисертационния труд в висока степен са отразени в окончателния вариант.

За бъдеща работа на авторката бих ѝ препоръчала да се насочи към изследване правата на децата и тяхната закрила в контекста на новата рамка за управление на миграцията в ЕС.

7. Заключение

Като имам предвид актуалността и значимостта на темата и най-вече качеството на предложения дисертационен труд и съдържащите се в него

теоретични и приложни приноси, напълно убедено смятам, че на авторката му трябва да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор по социология“.

проф. дсн А. Мантарова